

Szirmai Péter

BORGES ÉS KAFKA

Múlt év őszén elgondolkodtam azon, hogy a sok könyv közül mi marad meg, ki az a szerző, akinek a műveihez mindig visszatérek. Az egyik válasz: Kafka. Ezzel, azt hiszem, Borges is egyetértene. Kafka kedves szerzője Borgesnek: fordította, több írásában megemlékezik róla, prózájában jelölten vagy jelöletlenül, tudatosan vagy ösztönösen, jelen van Kafka.

Mit köszönhet Borges Kafkának? Többek között a labirintus metaforát. Mindkét író interpretációjában a labirintus az univerzum metaforájává válik. De Kafkánál e metafora csak *Az odú* című elbeszélésben szerepel, Borgesnél a Kafka ihlette filozófiai rendszer alapmetaforájává válik.

Prága és Buenos Aires közel 12 000 km távolságra van egymástól, sohasem merült fel, hogy Kafka és Borges valaha is találkoztak volna. Pedig, volt lehetőség rá: a Borges-család először öt évig (1914 és 1919 között), aztán három hónapig (1923-ban) Genfben tartózkodott. Az első időszakban Borges még gimnazista, el van foglalva a francia nyelv tanulásával, a francia nyelven oktatott tárgyak megismerésével. A második korszak már sokkal izgalmasabb. Noha rövidebb időszakra van szó, mégis, szellemi szint vonatkozásában közelebb van egymáshoz a két író. Borges 1923. augusztus 25-én tölti be a 24. évét, 1923. július 21-én jelenik meg első kötete, *Fervor de Buenos Aires*¹ címmel, de nem tudja kiélvezni a kötet hullámverését, elutazik a családjával Európába. Az első kötet körüli időszak még az útkeresésé, de a fiatal Borges már elég érett ahhoz, hogy Kafkával beszélgessen.

Kafka 1923. július 3-án 40 éves. 6 vékony novelláskötetében nagy elbeszéléseket publikált, de ezen elbeszélések nagyságáról ekkor még csak kevesen győződtek meg. Emellett, kétség kívül, túl van két asztalfiókban maradó nagyregényen², amiket majd halála után a barát, Max Brod rendez sajtó alá. Kafka pályája életében visszhang nélküli. Depresszióval és tuberkulózissal küzd, bár éppen 1923 nyarán indul legharmonikusabb kapcsolata Dora Diamanttal. Franz Berlinbe, Dora lakásába költözik. Ha mégis találkozott Kafka és Borges, akkor a találkozás Berlinben jöhetett létre.

Idén márciusban arra gondoltam, hogy utána megyek az ügynek, hátha a kutatás látóteréből kikerült, mellékesnek tartott dokumentumokban megtalálom a két író találkozásának nyomát. Elutaztam Buenos Airesbe, hogy a Fundación Internacional Jorge Luis Borgesben, Amerika legteljesebb Borges gyűjteményében napi nyolcórányi munkával átnézzem a terjedelmes anyagot. A Dr. Tomás Manuel de Anchorena utcai múzeum épületétől nem messze, a Pueyrredón úton találtam olcsó szállást. A Borges múzeum bámulatosan egyszerű, mégis elegáns: az egyszínű beige falak, az élénk cseresznyeszín parketta, lépcső, karfa összhangjára jó szívvel emlékezem vissza. Sok érdekes dokumentum került elő: általam nem ismert levelek, jegyzetek egy tervezett regényhez, és egy titkosírással írt napló még lefordíthatlan fejezetei. A találkozásra való utalást nem találtam. A kutatás harmadik hetének végén feladtam a munkát. Kifizettem bérelt szobámat a hotelben, és visszarepültem Ciudad de Mexicóba.

1 *Fervor de Buenos Aires* (*Buenos Aires-i láz*). magánkiadás.

2 *El proceso* (*A per*), *El castillo* (*A kastély*). Losada, Buenos Aires, 1946. Ford. BORGES, J. L.

Már el is felejtettem volna az egészet, amikor nyár közepén meghívást kaptam egy berlini *A mester és a mestert elhomályosító tanítvány. Faulkner és García Márquez*. című konferenciára. Előadásomban a *La hojarasca*³ című García Márquez kisregényt elemeztem és hasonlítottam össze az *Absalom, Absalom!*⁴ című Faulkner regénnyel, szerkezeti és narrációs technikák szempontjából. Az egyetem előadótermében a székeknek nagyjából a felét foglalták el az érdeklődők, előadásom végén visszafogott taps volt hallható. Mérsékelt sikernek könyveltem el a fellépésem, de egy előnye volt az utazásomnak: Berlinben meglátogathattam Kafka utolsó lakhelyét.

Fridenau városrészbe majdnem egy órás villamosúton jutottam el. A megállóban senki sem várt a villamosra. Az út szélén parkoló autók, a távolban egy-két gyalogos látszott. Pár percig forgattam a kezemben a térképet, amíg megtaláltam a helyes irányt. Öt perc séta után Kafka utolsó lakhelye előtt álltam. A közepes méretű telken egy szecessziós stílusú, háromszintes épület állt. A kapu nyitva volt, ezért beléptem a kertbe, és az épület jobb oldalán lévő bejáratához mentem. Felmentem a lépcsőn, csöngettem. Vártam egy percet; mivel mozgást nem tapasztaltam, jó erősen ismét megnyomtam a csengőt. Tavasz kora délután volt, a Nap erősen sütött. Az ablakok csukva voltak, mozgást nem észleltem. Már hátat fordítottam a bejáratnak, és indultam a kertkapu felé, amikor hallottam, hogy kattán a zár, és kinyílik a bejárati ajtó. Visszafordultam. Egy vékony, magas öregember állt az ajtóban. Lábán papucs, testén elnyútt szürke nadrág, kopott kockás ing, fején micisapka volt. Közelebb léptem. Azt kérdezte:

– Mi járatban van?

Azt mondtam:

– Úgy tudom, hogy e házban lakott Kafka. Szerettem volna megnézni a lakását.

Az idős férfi elnevette magát.

– Ahá. Nos, ez jó régen volt. Igen, emlékszem, az első nagy háború után volt itt az a furcsa pár.

– Egészen pontosan: 1923 szeptemberében költöztek ide.

Bólintott.

– Valóban, helyesen mondja.

Azt kérdeztem:

– Nem mehetnék beljebb? Szívesen megnézném a szobát, ahol Kafka lakott.

– Nézze. Kérésének nem tehetek eleget. A földszinten lakom, én vagyok a gondnok. A lakást egy egyedülálló nő bérlí, jelenleg nincs itthon, két hétre elutazott üzleti ügyben. Nem tehetem meg, hogy beengedem magát egy bérlő lakásába. De ha gondolja, bejöhet hozzám. Beszélgethetünk a múlttól.

Engedtem a meghívásnak. Lakása dohos volt, vélhetően a ritka szellőztetéstől. Öreges berendezésű konyhájában ültünk le, látszott, hogy itt tölti napjainak nagy részét. Megkínált kávéval. Már a kávékat kavargattuk, amikor azt kérdeztem:

– Mióta gondnok e házban?

– 1895 októberében kaptam ezt a munkát.

Furcsán nézhettem rá, mert magától folytatta.

– Látom, csodálkozik ezen.

Gyors fejszámolást végeztem. Legalább huszonöt éves lehetett, amikor megkapta a gondnoki állást, tehát idén ünnepelhette a 144. születésnapját. Azt mondta:

– Tudja, ez a sok nehézség ennyi idő alatt megedzette az embert. Nagyon régen voltam beteg. És az emlékezetem egyszerűen bámulatos.

3 *La hojarasca* (Söpredék). Alfaguara, Madrid, 1955.

4 *Absalón, Absalón!* Losada, Buenos Aires, 1949. Ford. Onetti, J. C.

Fölhajtottam a kávé, és azt mondtam:

– Ezek szerint emlékszik Kafkáékra is.

– Nos, igen. Különös pár volt, nem lehet őket elfelejteni.

– Miben találta őket különlegesnek?

– A férfi, úgy tudom, beteg volt. Egész nap ki se mozdult a lakásból. A nő ment el vásárolni, vagy gyógyszerért. De ő is csak rövid időre távozott el.

Kicsit töprengett, aztán így folytatta.

– A véget nem érő felolvasások voltak még furcsák. A férfi olvasott fel a nőnek, azon a furcsa, beteg hangján, volt, hogy egész éjjel. Tudja, a szellőzőaknán keresztül egészen jól lehet hallani, hogy mi történik a fölöttem lévő lakásban.

– Fogadtak látogatókat?

– Nem emlékszem, hogy jött volna bárki is. Illetve várjon!

Idegesen forgattam a két tenyerem között a csészét.

– Volt itt egy híres író, Werfel. Onnan tudom, hogy hozzám csöngetett be először és bemutatkozott. Aztán volt egy szemüveges, negyven körüli férfi, ő is volt nála párszor. De volt még egy érdekes eset.

– Valóban?

Élénken bólogatott.

– Egyszer egy kreol arcú fiatalember állított be hozzám. Ballonkabát, sűrű fekete haj, hátrafésülve, orrán sokszorososan dioptriás szemüveg. Erős akcentussal, nem jól beszélt németül. Mondott valami spanyol, vagy olasz szót is, gracias, vagy grazie, amikor fölengedtem.

– És hallotta, amit beszélnek?

– Igen. Ezek után figyeltem. A fiatalember azt mondta, hogy argentin, de jelenleg a családjával Genfben tartózkodik. Egy barátja mutatta meg Kafka írásait, amik lenyűgözték. Mikor megtudta, hogy Berlinben lakik, vonatra szállt, és eljött ide. Aztán még beszéltek a spanyolországi és az argentin irodalomról, amit már nem követtem olyan nagy figyelemmel.

– Meddig volt itt a vendég?

– Másfél, maximum két órát.

Köszöntem a kávé, a beszélgetést. Vettem könnyű tavaszi kabátomat és elbúcsúztam.

Az állomásra menet, a hosszú villamos úton Borges utazása járt a fejemben. Próbáltam rekonstruálni a történeteket, valahogy így:

Borgesék Genfben 1923. szeptember közepén érkeznek meg, és a rue Malagnoun álló Pension des Trancheésben szállnak meg, közel ahhoz a lakáshoz, amelyet a háború alatt béreltek. Jorge Luis gyakran találkozik gyerekkori barátaival Maurice Abramowiczal és Simon Jichlinskivel. Ők adják kezébe az akkor még ismeretlen Franz Kafka könyveit. Borgest lenyűgözik a szövegek. Érdeklődni kezd Kafka életrajza: múltja és jelene iránt. Maurice Abramowiczról megtudja, hogy Kafka beteg és Bécsben, egyik barátnőjénél tartózkodik. Borges elhatározza, hogy meglátogatja a beteg író. Borges szeretné elérni, hogy Abramowicz és Jichlinski vele tartsanak, de ők valami miatt nem vállalják az utazást. Borges jegyet vált Genfben, vonatra ül, hogy megtegye a 12 órás utat. A svájci-német határnál kicsit kellemetlenkednek vele, furcsa a csekély útipoggyász, a láthatóan gyengén látó utas magánya. Berlinben szitál az október végi eső. Taxival megy, nincs türelme villamosozni. A beszélgetést követően a visszaút sokkal nyugodtabb, és szemlélődőbb, mi több: filozofikusabb, mint az odaút.

Így történt; de az is lehet, hogy nem.

A történet végét a Borges-életrajzokból már ismerjük: Jorge Luis apja: dr. Borges szemét végül mégsem műtötték meg, noha Borgesék ezért érkeztek Svájcba. A család december végén Barcelonába utazott, és Borges a 80-as évek közepén, már csak meghalni tért vissza Genfben.